

В целом, функционирование слова обнаруживает две разнонаправленные тенденции – тенденцию к экспликации и тенденцию к вуализации значения (знания). Эти тенденции неравновелики, но, несомненно, обе они значимы для языка. В сознательном выборе или неосознанном предпочтении той или иной формы вербализации понятия реализуются коммуникативная, когнитивная и иные важнейшие функции языкового знака.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вепрева 2002 – Вепрева И. Т. Метаязыковой комментарий в современной публицистике: типология и причины вербализации языкового сознания // Изв. РАН. Серия лит. и яз. – Т.61. – №6. – 2002.
2. Журавлева 1993 – Журавлева Т.А. Особенности терминологической номинации. Монография. Донецк, АОО. Торговый дом “Донбасс”, 1993. – 253с.
3. Чернейко 2001 – Чернейко Л.О. Металингвистика: хаос и порядок // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. – 2001. – №5. – С. 39 – 52.

SUMMARY

The article deals with the problem of explication of meaning in verbal sign. Different kinds of representation of meaning, their forms and functions, are investigated.

Віктор Дворянкін

ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЗВ ЛЮДИНИ ЗА ХАРАКТЕРНИМИ ОЗНАКАМИ ЧАСТИН ТІЛА В УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОСТЕПОВИХ ГОВІРКАХ ПІВДЕННОЇ ДОНЕЧЧИНИ

У статті представлено лексико-семантичний аналіз назв людини за характерними ознаками частин тіла (рук, ніг), уживаних в українських східностепових говірках Південної Донеччини. Висвітлено відношення окремих засвідчених номінацій до відповідних найменувань в інших українських діалектних континуумах.

В останні роки помітно зросла увага до лексики українських східностепових говірок як об'єкта лінгвістичних студій. Так, відомі праці Л. Фроляк (ботанічна лексика), В. Дроботенко (лексика сімейних обрядів), Н. Клименко (назви одягу), Н. Сіденко (географічна апелятивна лексика), С. Тарасенкової (найменування спорідненості) та ін. Але досі відсутнє спеціальне дослідження лексики на позначення рис людини в українському східностеповому просторі. Звідси випливає актуальність пропонованої розвідки.

Метою статті є опис складу лексико-семантичної групи (ЛСГ) “Назви людини за характерними ознаками частин тіла (рук, ніг)” на базі українських східностепових говірок Південної Донеччини.

Завдання статті – подати лексико-семантичну характеристику зазначених антропономенів українських східностепових говірок Південної Донеччини, визначити відношення окремих зафіксованих найменувань до одиниць цієї ЛСГ в інших українських діалектних зонах.

До аналізованої ЛСГ зараховуємо маніфестанти десяти сем.

Опозиція ‘лівша-чоловік’: ‘лівша-жінка’ реалізована загальнозживаним іменником спільного роду *л'іуша* (н. пп. 1–94) і спорадичними синонімами до нього: словотвірними опозитами *л'іушак*: *л'іушач'ка* (н. п. 39), *л'івак*: *л'івач'ка* (н. п. 94), субстантивованими прикметниками-опозитами *л'іворукий*: *л'іворука* (н. пп. 45, 72) та іменником спільного роду *шул'га* (н. п. 44). У н. п. 13, крім слова *л'іуша*, виявлено ще дві лексеми: на позначення лівші-чоловіка зафіксовано субстантивованій прикметник *л'іворукий*, на позначення лівші-жінки – іменник *л'іворуч'ка*. Крім того, у цьому н. п. інформант подає “дражнилку” щодо маленьких дівчат-лівшів: *о|то во|на л'іво|руч'ка / не" ту|ди у| тебе |руч'ка / і у| тебе |мати га|д'уч'ка*. Як бачимо, аналізована сема репрезентована в більшості н. пп. тільки лексемою з фінальним афіксом обмеженої сполучуваності *-ш(а)* [див.: 3, с. 105–107]. Про високе функціональне навантаження цієї назви на Південній Донеччині свідчать також дані “Атласу української мови” [2, к. 32]. Із розглянутих прикладів видно, що в досліджуваних говірках не зафіксовано великої кількості словотвірних варіантів, які наявні в інших діалектних ландшафтах української мови [див.: 6]. Наголосимо, що лівша в народі, як правило, викликає симпатію: *о|це л'іу|ша / а л'іу|ша / |кажут' / |в'ірна ду|ша* (н. п. 65). Аналогічне ставлення спостерігаємо і в інших н. пп.: *у нас була одна се"кре"тарша // так вона була трошки горбат'ен'ка / ну г'рамотна / і |л'евойу| ўсе пи"сала / а л'іу|ши вообш"ч'е ж вони розв'ит'і* (н. п. 63); *л'іу|ша / це в"ел'ік"ійе |л'уд'і* (н. п. 37). Лише в н. п. 80 засвідчено інформацію з негативним забарвленням: *л'іу|ша / |кажут' / не"ч"іста ду|ша*. Частину виявлених лексем подають різні лексикографічні джерела (як словники діалектні, так і літературної мови): *л'іу|ша, л'іу|шак, л'іу|шач'ка, л'іу|вач'ка* ‘тс’ [7, с. 32]; *шул'га* ‘той, хто все робить лівою рукою; лівша’ (іменник чоловічого роду) [1, т. 2, с. 278]; *лівак* ‘лівша’, *лівачка* ‘жінка-лівша’, ‘кімната з лівої сторони від входу’ [4, с. 112]; *лівшá* ‘той, хто лівою рукою володіє краще, ніж правою’ (іменник спільного роду), *лівак* ‘опортуніст’, ‘той, хто використовує робочий час для додаткових підробітків’ (це значення подано з маркерами “переносне”, “розмовне”), ‘лівша’ (останнє значення супроводжується позначкою “діалектне”), *лівачка* ‘опортуністка’, *шульга*¹ (слово зафіксоване з ремаркою “застаріле”) ‘ліва рука або нога’, ‘лівша (про людину)’, *шульга*² ‘омела’ (із позначкою “діалектне”) [11, т. 4, с. 508, 506; т. 11, с. 560]; *лівшá* ‘лівша’ (іменник спільного роду), *лівак* ‘лівша (про чоловіка)’, *лівачка* ‘лівша (про жінку)’, ‘хата з лівого боку сіней (у гуцулів)’, *шульга* ‘ліва рука та нога’, ‘лівша’ (із локалізацією – Миргородський повіт), ‘рослина *Uiskum album* L.’ (іменник жіночого роду) [10, т. 2, с. 367; т. 4, с. 518].

Сема ‘довгоногий’ представлена прикметниками (переважно композитами) *доўго|ногий* (79 н. пп.: 1–12, 15, 16, 18–21, 23–29, 31–34, 36–38, 40–45, 47–50, 52, 53, 55–57, 60–63, 65–83, 85–93), *дл'ін:о|ногий* (14 н. пп.: 1, 3–5, 17, 35, 46, 58, 59, 63–65, 67, 91) (фонетичним варіантом *длин:о|ногий* – 2 н. пп.: 22, 84), *доўгон'йатий* (2 н. пп.: 30, 60), *ци"батий* (5 н. пп.: 14, 51, 54, 60, 94) та компаративами *ноги йак крокви* (1 н. п.: 13) і *йак на кости"л'ах|ходе* (1 н. п.: 39).

Сема ‘довгоногий чоловік’ репрезентована субстантивованими прикметниками чоловічого роду *доўго|ногий* (65 н. пп.: 1–3, 5–12, 15, 16, 18–20, 23–27, 29, 31–34, 36–38, 40–44, 47, 48, 50, 52, 53, 55–57, 61–63, 65–69, 73–75, 78–82, 85–87, 89–92), *дл'ін:о|ногий* (10 н. пп.: 1, 3, 5, 17, 35, 46, 63, 65, 67,

91) (фонетичним варіантом *длин:о'ногий* – 2 н. пп.: 22, 84), *ци^ебатый* (3 н. пп.: 51, 54, 94), іменником *доўго'н'іг^х* (1 н. п.: 93), стійкими порівняннями, більшість із яких мають властивість стягуватися до однослівних вторинних номенів, – *доўго'ногий йак џапл'а* (і *џапл'а*) (1 н. п.: 72), *йак џапл'а* (і *џапл'а*) (2 н. пп.: 76, 83), *дл'ін:о'ногий йак жура'вел'* (і *жура'вел'*) (1 н. п.: 64), *йак жура'вел'* (і *жура'вел'*) (2 н. пп.: 13, 77), *ци^ебатый йак п'і'тух* (і *п'і'тух*) (1 н. п.: 60), *йак ст'раус* (і *ст'раус*) (10 н. пп.: 21, 28, 30, 45, 58–60, 70, 71, 88) (фонетичними варіантами *йак ст'равус* (і *ст'равус*) – н. п. 49 і *йак шт'раус* (і *шт'раус*) – н. п. 14), *йак ч'орно'гуз^с* (1 н. п.: 4), вторинним номеном *дра'бина* (1 н. п.: 39).

Сема 'довгонога жінка' маніфестована субстантивованими прикметниками жіночого роду *доўго'нога* (64 н. пп.: 1–3, 5–7, 9, 11, 12, 16, 20, 21, 23–27, 29, 31–34, 36–38, 40–44, 47–50, 52, 53, 56, 57, 61–63, 65–71, 73–77, 79–83, 85–87, 89, 91, 92), *дл'ін:о'нога* (10 н. пп.: 1, 3, 5, 17, 35, 46, 63, 65, 67, 91) (фонетичним варіантом *длин:о'нога* – 2 н. пп.: 22, 84), *ци^ебата* (3 н. пп.: 51, 54, 94), іменником *доўго'н'іж^мка* (1 н. п.: 93), стійкими порівняннями, більшість із яких можуть стягуватися до однослівних вторинних назв, – *доўго'нога йак жи^ерафа* (і *жи^ерафа*) (2 н. пп.: 72, 78), *дл'ін:о'нога йак жура'вел'* (і *жура'вел'*) (1 н. п.: 64), *йак џапл'а* (і *џапл'а*) (10 н. пп.: 10, 13–15, 18, 19, 30, 45, 55, 60) (фонетичними варіантами *йак ч'апл'а* (і *ч'апл'а*) – 5 н. пп.: 8, 58, 59, 88, 90), *йак ст'раус* (і *ст'раус*) (1 н. пп.: 28), *йак ч'орно'гуз^с* (1 н. п.: 4), вторинним номеном *дра'бина* (1 н. п.: 39).

Сема 'клишавий' виражена прикметниками *кли^ешо'ногий* (69 н. пп.: 1–13, 15, 16, 18, 19, 20–23, 26, 28–36, 38, 41–49, 52, 53, 55, 57, 60–68, 70, 71, 73, 75, 77, 79, 81, 82, 84, 85, 88, 89, 91, 92, 94) (дериватами *кли^ешавий* – 5 н. пп.: 50, 74, 80, 90, 93; *кли^еш'навий* – 2 н. пп.: 65, 90; *кли^ешатий* – 1 н. п.: 65), *косо'латий* (12 н. пп.: 24, 25, 37, 39, 58, 59, 72, 78, 74, 83, 86, 87), *кри^ево'ногий* (9 н. пп.: 14, 17, 27, 40, 51, 54, 56, 69, 76), *кар'ач'ко'ногий* (1 н. п.: 19), стійким порівнянням *ноги йак коле^усо* (1 н. п.: 76).

Прикметники – репрезентанти попередньої семи – мають властивість субстантивовуватись і утворювати корелятивні пари. Так, сема 'клишава людина' маніфестована сімома парами опозитів і тільки чотирма іменниками, серед яких дві лексеми – композити. Панівними в досліджуваному обширі є кореляти *кли^ешо'ногий* : *кли^ешо'нога* (64 н. пп.: 1–8, 10–13, 15, 16, 18, 20–23, 26, 28–36, 38, 41–49, 52, 53, 55, 57, 61–68, 70, 71, 73, 75, 77, 79, 81, 82, 84, 85, 88, 89, 94). Інші опозити (поміж них наявні й деривати) мають низький ступінь функціональної активності: *кли^ешавий* : *кли^ешава* – 2 н. пп. (50, 80), *кли^еш'навий* : *кли^ешнава* і *кли^ешатий* : *кли^ешата* – 1 н. п. (65), *косо'латий* : *косо'лапа* – 11 н. пп. (24, 25, 37, 39, 58, 59, 72, 78, 83, 86, 87), *кри^ево'ногий* : *кри^ево'нога* – 6 н. пп. (14, 17, 51, 54, 56, 69), *кар'ач'ко'ногий* : *кар'ач'ко'нога* – 1 н. п. (19). Для іменників-репрезентантів характерні 2–3 фіксації: *кри^ево'н'іг^х* (н. пп. 27, 40, 76), *кли^ешан'* (н. пп. 60, 74, 90), *кли^ешо'н'іг^х* (н. пп. 92, 93), *кли^еш'н'ак* (н. пп. 9, 91). Частина розглянутих лексем (або їх варіанти) виявлено і в інших діалектних ландшафтах. Так, у східнословобожанському просторі засвідчено слова *кли^ешо'ногий* 'той, який ідучи повертає передню частину стопи досередини', *кли^ешавий* 'тс', *кле^уш'навий* 'тс', *косо'латий* 'тс', *кри^ево'ногий* 'тс', 'той, який має одну ногу коротшу за другу', *кри^ево'н'іг* 'клишава людина', *кли^ешо'н'іг* 'тс', *кле^уш'н'ак* 'тс' [7, с. 28, 29, 30], у нижньонаддніпряньському – *кривон'іг* 'клишавий чоловік (хлопець)', *клишон'іг* 'тс' [12, т. 2, с. 215, 177]. У поліському континуумі для найменування людини з

вигнутими всередину ступнями відзначено 96 номенів (включаючи й різноманітні варіанти) [8, с. 21–23], серед яких спостерігаємо назви *клишон'огий*, *клишон'оги*, *клиш'авий*, *кл'ишавий*, *клиш'атий*, *косол'аний*, *косол'ани*, *кривон'огий* та ін.; деякі варіанти подають у словниках дослідники західнополіських говірок: *клишон'огий* 'який при ходьбі тре ногою об ногу', *кл'ишавий* 'тс', *кл'ишави* 'тс', *кл'ешавий* 'тс', *кл'ешавей* 'тс', *косол'ани* 'заєць; Lepus' (із ремаркою "переносне"), *кривон'ог* 'той, хто має криві ноги' (із позначкою "зневажливе") [1, т. 1, с. 226, 245, 253]; *карачкон'огий* 'згрубіло-зневажлива назва для кривої людини' [5, с. 69]. Зауважимо також, що в російських донських говірках, які межують із досліджуваними, засвідчено номінацію *клишнятый* для передачі значень: 'кривоногий', 'тварина, у якої під час ходьби задні ноги заходять одна за одну', 'у лайливому вислові' [9, т. 2, с. 61].

Сема 'кривий, який має одну ногу пошкоджену або коротшу за другу' маніфестована прикметниками *кри'во'ногий* (62 н. пп.: 3, 5–8, 10–12, 14–21, 23, 26, 27, 29, 31–35, 38–40, 43–47, 49, 51, 54–57, 63–70, 72, 74–77, 81–87, 89, 91, 93), *кри'ел'вий* (21 н. п.: 2, 4, 5, 9, 22, 25, 36, 37, 41, 48, 50, 58, 59, 62, 63, 65, 73, 79, 86, 88, 90) (демінітивом *кри'ел'вен'кий* – 1 н. п.: 4), *кул'гавий* (12 н. пп.: 1, 9, 13, 14, 24, 30, 56, 71, 87, 92–94) (дериватом *кул'гастий* – 1 н. п.: 60), *хро'мий* (8 н. пп.: 13, 28, 50, 53, 61, 63, 65, 78), *коротко'ногий* (5 н. пп.: 42, 52, 62, 80, 82), *косо'ногий* (1 н. п.: 90), *не'ук'л'ужий* (1 н. п.: 65).

При реалізації семи 'крива людина' прикметники – відповідники попередньої семи – субстантивуються й утворюють опозитивні пари: *кри'во'ногий* : *кри'во'нога* (53 н. пп.: 3, 5–8, 10–12, 15–20, 23, 29, 31–35, 38, 39, 43–46, 49, 51, 54–57, 63–70, 72, 75, 77, 81–87, 89, 93), *кри'ел'вий* : *кри'ел'ва* (18 н. пп.: 2, 4, 5, 9, 22, 25, 36, 48, 50, 58, 59, 62, 63, 65, 73, 79, 86, 88) (демінітиви *кри'ел'вен'кий* : *кри'ел'вен'ка* – 1 н. п.: 4), *кул'гавий* : *кул'гава* (9 н. пп.: 1, 9, 13, 24, 30, 56, 71, 87, 94) (деривати *кул'гастий* : *кул'гаста* – 1 н. п.: 60), *хро'мий* : *хро'ма* (8 н. пп.: 13, 28, 50, 53, 61, 63, 65, 78), *коротко'ногий* : *коротко'нога* (5 н. пп.: 42, 52, 62, 80, 82), *косо'ногий* : *косо'нога* (1 н. п.: 90), *не'ук'л'ужий* : *не'ук'л'ужа* (1 н. п.: 65). Також виявлено поодинокі словосполучення – вторинний номен із компонентом-демінітивом *кри'ел'вен'ка* *кач'еч'ка* (н. п. 37) та низку іменників-маніфестантів, які в досліджуваному обширі трапляються нечасто: *кри'во'нож'ка* (7 н. пп.: 14, 21, 26, 27, 40, 47, 76), *кри'ел'вун* (2 н. пп.: 41, 74), *кри'у'ко* (2 н. пп.: 90, 91), *кул'гач* (1 н. п.: 93), *кул'ша* (1 н. п.: 92). Вони мають продовження в різних українських діалектних масивах: лексеми *кри'во'ножска* 'людина, яка має одну ногу коротшу за другу', *кри'ел'вун* 'тс', *кри'у'ко* 'тс', *кул'гач* 'тс', акцентний варіант *кул'ша* 'тс' – у східнословобожанських говірках [7, с. 30, 31], *кривон'ожска* 'клишава людина', *крив'о* 'кривоногий чоловік', *кульгач* 'той, що кульгає' – у нижньонадніпрянських [12, т. 2, с. 216, 215, 228], *крив'ун* 'той, хто має криві ноги' [1, т. 1, с. 253], акцентний варіант *кул'ша* 'назва на позначення залишка ампутованої кінцівки (руки, ноги)', 'назва на позначення тазо-стегнових кісток', 'назва на позначення округлої випуклості на тілі від різних чинників' [8, с. 25, 56, 60], *кульша* 'залишок скаліченої або ампутованої руки, ноги, пальців' [5, с. 78] – у поліських.

Сема 'згрубіло-зневажлива назва для кривої людини' представлена іменниками *кри'ел'ву'ла* (20 н. пп.: 3–6, 9, 12, 14, 21, 25, 30, 36, 40, 47, 54, 60, 65, 77, 80, 82, 84) (дериватами *кри'ел'ву'ла* – 4

н. пп.: 8, 41, 56, 94; *кри^евул'аї* – 1 н. п.: 22; *кри^евун'д'а* – 7 н. пп.: 2, 31, 48, 70, 76, 91, 92; *кри^евушка* – 2 н. пп.: 13, 83), *шкан'диба* (4 н. пп.: 22, 26, 51, 57) (варіантами *шканди^ебал'ет* – 1 н. п.: 63; *шкан'да* – 1 н. п.: 89; *кан'диба* – 1 н. п.: 22; *кан'дил'* – 1 н. п.: 19), композитами – іменником *гул'айно'га* (1 н. п.: 61) та субстантивованими прикметниками-корелятами *кри^ево'бокиї* : *кри^ево'бока* (3 н. п.: 13, 67, 79) і *кри^ево'латий* : *кри^ево'лапа* (1 н. п.: 13), компаративом *ходе йак руб^н 'сорок* (1 н. п.: 74), фразеологізмом *раз^с с поло'виної* (1 н. п.: 87), словосполученням (вторинним номеном) *ч'орт кул'гавий* (1 н. п.: 64). У 48 говірках (н. пп. 1, 7, 10, 11, 15–18, 20, 23, 24, 27–29, 32–35, 37–39, 42–46, 49, 50, 52, 53, 55, 58, 59, 62, 66, 68, 69, 71–73, 75, 78, 81, 85, 86, 88, 90, 93) згрубіло-зневажливої назви для кривої людини не зафіксовано: діалектоносії вважають, що не можна сміятися з каліки.

Таким чином, ЛСГ “Назви людини за характерними ознаками частин тіла (рук, ніг)” становлять, як правило, однослівні номінації. Полікомпонентні найменування є спорадичними. Окремі назви, засвідчені у східностеповому континуумі, у різних українських говірках мають відповідники, для яких характерні фонетичні, акцентуаційні, морфемні й семантичні відмінності. Подальші дослідження передбачають зіставлення зазначених номенів українського східностепового простору на різних хронологічних зрізах із метою вивчення їх динаміки в часі.

Список обстежених населених пунктів

(усі населені пункти розташовані в Донецькій обл.)

1. с. Іскра Великоновосілківського р-ну; 2. с. Червона Зірка Великоновосілківського р-ну; 3. с. Новоукраїнка Великоновосілківського р-ну; 4. с. Олексіївка Великоновосілківського р-ну; 5. с. Андріївка Великоновосілківського р-ну; 6. м. Курахово Мар'їнського р-ну; 7. смт Старомихайлівка Мар'їнського р-ну; 8. с. Комар Великоновосілківського р-ну; 9. с. Федорівка Великоновосілківського р-ну; 10. с. Успенівка Мар'їнського р-ну; 11. с-ще Грабське Амвросіївського р-ну; 12. с. Благодатне Амвросіївського р-ну; 13. с. Катеринівка Мар'їнського р-ну; 14. с-ще Новомиколаївка Волноваського р-ну; 15. с. Обільне Старобешівського р-ну; 16. с-ще Родники Амвросіївського р-ну; 17. смт Велика Новосілка; 18. с-ще Новоукраїнка Мар'їнського р-ну; 19. смт Оленівка Волноваського р-ну; 20. с. Времівка Великоновосілківського р-ну; 21. с. Микільське Волноваського р-ну; 22. смт Старобешево; 23. смт Войковський Амвросіївського р-ну; 24. с-ще Урожайне Великоновосілківського р-ну; 25. с. Новомайорське Великоновосілківського р-ну; 26. смт Новотроїцьке Волноваського р-ну; 27. с. Старомлинівка Великоновосілківського р-ну; 28. м. Комсомольське Старобешівського р-ну; 29. с. Василівка Амвросіївського р-ну; 30. с. Новопетриківка Великоновосілківського р-ну; 31. с-ще Степне Волноваського р-ну; 32. с. Кирилівка Волноваського р-ну; 33. с. Петрівське Старобешівського р-ну; 34. с. Кумачове Старобешівського р-ну; 35. с. Рибинське Волноваського р-ну; 36. с. Красна Поляна Великоновосілківського р-ну; 37. с. Старогнатівка Тельманівського р-ну; 38. с. Вершинівка Тельманівського р-ну; 39. с-ще Хлібодарівка Волноваського р-ну; 40. с. Калініне Волноваського р-ну; 41. смт Андріївка Тельманівського р-ну; 42. с. Гранітне Тельманівського р-ну; 43. с. Мічуріне Тельманівського р-ну; 44. с. Черевківське Тельманівського р-ну; 45. с. Кузнецово-Михайлівка

Тельманівського р-ну; 46. с. Котлярівське Тельманівського р-ну; 47. с. Красівка Волноваського р-ну; 48. с. Старомар'ївка Тельманівського р-ну; 49. с. Нова Мар'ївка Тельманівського р-ну; 50. с-ще Труженка Володарського р-ну; 51. с-ще Привільне Волноваського р-ну; 52. с. Кальчинівка Володарського р-ну; 53. с. Малоянисоль Володарського р-ну; 54. с. Назарівка Володарського р-ну; 55. с. Кирилівка Володарського р-ну; 56. с. Чермалик Тельманівського р-ну; 57. с. Приморське Новоазовського р-ну; 58. с. Свободне Тельманівського р-ну; 59. с. Конькове Тельманівського р-ну; 60. с. Новокрасівка Володарського р-ну; 61. с. Новоянисоль Володарського р-ну; 62. с. Старченкове Володарського р-ну; 63. с. Ксенівка Володарського р-ну; 64. с. Сергіївка Володарського р-ну; 65. с. Республіка Володарського р-ну; 66. с. Октябр Новоазовського р-ну; 67. с. Красноармійське Новоазовського р-ну; 68. с. Козацьке Новоазовського р-ну; 69. с. Лугове Володарського р-ну; 70. с. Паннівка Володарського р-ну; 71. с. Новогригорівка Володарського р-ну; 72. смт Володарське; 73. с. Гнутове м. Маріуполя; 74. с. Заїченко Новоазовського р-ну; 75. с. Митьково-Качкарі Новоазовського р-ну; 76. с. Захарівка Першотравневого р-ну; 77. с. Суженка Володарського р-ну; 78. с. Бойове Володарського р-ну; 79. смт Старий Крим м. Маріуполя; 80. с. Стародубівка Першотравневого р-ну; 81. с. Бердянське Першотравневого р-ну; 82. с-ще Агробаза Першотравневого р-ну; 83. с. Широкине Новоазовського р-ну; 84. с. Безіменне Новоазовського р-ну; 85. м. Новоазовськ; 86. с. Комишувате Першотравневого р-ну; 87. с-ще Дем'янівка Першотравневого р-ну; 88. смт Мангуш (Першотравневе); 89. с. Іллічівське Першотравневого р-ну; 90. смт Сєдове Новоазовського р-ну; 91. с-ще Бабах-Тарама Першотравневого р-ну; 92. с. Урзуф Першотравневого р-ну; 93. смт Ялта Першотравневого р-ну; 94. с. Мелекине Першотравневого р-ну.

СКОРОЧЕННЯ

н. п. – населений пункт
н. пп. – населені пункти
'тс' – те саме значення

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Аркушин. – Луцьк : Ред.-вид. відділ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000.
2. Атлас української мови : у 3 т. / [ред. кол. : І. Г. Матвіяс, І. О. Варченко та ін.]. – Т. 3. Ч. 1 : Слобожанщина, Донеччина і суміжні землі. – К. : Наук. думка, 2001. – С. 1–36; 144 карти.
3. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики : монографія / П. Ю. Гриценко. – К. : Наук. думка, 1990. – 272 с.
4. Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.
5. Євтушок О. М. Короткий словник говірок Рівненщини // Вивчення лексики говірок Рівненщини / О. М. Євтушок. – Рівне, 1997. – С. 38–138.
6. Залесский А. Н. Лексико-словообразовательные варианты названий левши в украинских говорах / А. Н. Залесский // Совещание по общеславянскому лингвистическому атласу (Гомель, 9–12 сентября 1975 г.) : тез. докл. – М., 1975. – С. 92–93.
7. Леснова В. В. Матеріали до словника говірок Східної Слобожанщини : Людина та її риси / В. В. Леснова. – Луганськ : Шлях, 1999. – 76 с.
8. Никончук М. В. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії / М. В. Никончук, О. М. Никончук, В. М. Мойсієнко ; Північноукраїнський діалектологічний центр Житомирського держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. – Житомир : Полісся, 2001. – 148 с.

9. Словарь русских донских говоров : в 3 т. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 1975–1976.
10. Словарь української мови : у 4 т. / упоряд. з дод. власного матеріалу Б. Грінченко. – К. : Наук. думка, 1996–1997.
11. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
12. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 1992.

SUMMARY

The human names according to characteristic features of parts of the body (arms, legs) lexico-semantic analysis, used in Ukrainian Eastern Steppe sayings of South Donetsk Region is represented. The relation of definite testified nominations to appropriate denominations in other Ukrainian dialectal continua is considered.

Вікторія Канна

КОНОТАТИВНІ ПРОЦЕСИ У ТОПОНІМНІЙ ЛЕКСИЦІ

У статті аналізується специфіка конотативних процесів у топонімічній лексиці художніх творів Ліни Костенко, Марка Твена. Обстоюється теза про постійні зміни семантики топонімів в залежності від соціокультурних факторів та історичних процесів.

Семантика власного імені в художньому тексті постійно змінюється. Маючи стійке семантичне ядро, ім'я в той же час постійно оновлює конотемну складову значення. Цьому сприяють строга співвіднесеність з референтом і кумулятивні властивості оніма. Для правильного розуміння семантичних процесів, що відбуваються з власними іменами в художньому творі, важливо знати, що кожне наступне вживання оніма змінює інформацію, що міститься у ньому. В. М. Калінкін свого часу сформулював положення, що у поетонімів художнього твору завжди існує позиція, яку можна позначити як перше вживання. “У цій позиції можуть опинитися і створені або вибрані автором, і широко відомі оніми. Останні ускладнені конотаціями і навіть при першому або єдиному (у даному творі) вживанні можуть актуалізувати ти або інші конотеми. Цю групу пропріальних одиниць літературного твору можна іменувати отконотонімними поетонімами. Проте спектр супутніх значень може бути дуже різноманітним і варіювати від використання оніма в найбільш відомому конотативном значенні до вживань з індивідуально-авторською (що часом досить важко кваліфікується) семантикою” [1, с. 209].

Поетонімами отконотонімного походження досить різноманітно користується Ліна Костенко. Приведемо приклади вживання поетесою ойконіма *Полтава* в романі «Маруся Чурай», детально проаналізовані у монографії Ю. О. Карпенко і М. Р. Мірошник. Як відмічено дослідниками, кожне третє вживання топоніма (а всього їх 69) є переносним. Дуже часто назва міста переноситься на жителів, ототожнюється з живим об'єктом “який може плакати, замислюватися, висилати сторожу, подавати голос, підкреслюючи, що він живий”. Образ Полтави розвивається, а разом з ним розширюється і перетворюється семантика поетоніма. Як відомо, географічний об'єкт, який зветься Полтавою, зіграв значну роль в історії України. Але ти події, які увійшли не тільки до історії України,